

TRANSCHEGARAVIY BANKROTLIKNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MASALALARI

Nosirov Sherzod Shermatovich

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqola transchegaraviy bankrotlikni huquqiy tartibga solish bilan bog'liq ko'p qirrali muammolarni o'rganadi, milliy yurisdiksiyalarning murakkab kesishishiga va transchegaraviy moliyaviy qiyinchiliklarni hal qilishda yuzaga keladigan murakkabliklarga qaratiladi. Tahlil amaldagi qonunchilik bazasining nomutanosibligi, yurisdiksiyalar bo'yicha muvofiqlashtirishning yo'qligi, turli madaniy va huquqiy an'analarning transchegaraviy to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi ishlarni hal etishga ta'sirini o'rganadi. Muayyan holatlar va xalqaro sa'y-harakatlarni ko'rib chiqish orqali maqola bankrotlikni samarali transchegaraviy tartibga solishga to'sqinlik qilayotgan dolzarb muammolarni yoritishga qaratilgan va yanada yaxlit va global darajada javob beradigan qonunchilik bazasi bo'yicha tavsiyalar taklif qiladi.*

Kalit so'zlar: *transchegaraviy bankrotlik, yurisdiksiya, asosiy manfaatlar markazi, universalizm, territorializm, UNCITRAL, kreditor, qarzdor, to'lovga qobiliyatsizlik, par conditio creditorum, milliy qonunchilik.*

ISSUES OF LEGAL REGULATION OF CROSS-BORDER BANKRUPTCY

Nosirov Sherzod Shermatovich

Master's student of the University of World Economy and Diplomacy

Abstract: *This article explores the multifaceted challenges associated with the legal regulation of cross-border bankruptcy, focusing on the intricate intersection of national jurisdictions and the complexities that arise when addressing financial distress transcending borders. The analysis delves into the inadequacies of existing legal frameworks, the lack of harmonization across jurisdictions, and the impact of diverse cultural and legal traditions on the resolution of cross-border insolvency cases. By examining specific cases and international efforts, the article aims to shed light on the pressing issues impeding effective cross-border bankruptcy regulation and proposes recommendations for a more cohesive and globally responsive legal framework.*

Key words: *cross-border bankruptcy, jurisdiction, center of principal interest, universalism, territorialism, UNCITRAL, creditor, debtor, insolvency, par conditio creditorum, national law.*

АСПЕКТЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРАНСГРАНИЧНОГО БАНКРОТСТВА

Носиров Шерзод Шерматович

Магистранта Университета мировой экономики и дипломатии

Аннотация: *В данной статье исследуются многогранные проблемы, связанные с правовым регулированием трансграничного банкротства, уделяя особое внимание сложному пересечению национальных юрисдикций и сложностям, возникающим при решении финансовых проблем, выходящих за пределы границ. Анализ углубляется в недостатки существующих правовых рамок, отсутствие гармонизации между юрисдикциями и влияние различных культурных и правовых традиций на разрешение дел о трансграничной несостоятельности. Изучая конкретные случаи и международные усилия, статья призвана пролить свет на насущные проблемы, препятствующие эффективному регулированию трансграничного банкротства, и предлагает рекомендации по созданию более целостной и глобально реагирующей правовой базы.*

Ключевые слова: *трансграничное банкротство, юрисдикция, центр основных интересов, универсализм, территориализм, ЮНСИТРАЛ, кредитор, должник, несостоятельность, par conditio Creditorum, национальное право.*

Kompaniyalarning transchegaraviy savdo, iqtisodiy va moliyaviy o'zaro bog'liqligi, shuningdek, xususiy shaxslarning faoliyati va migratsiyasi natijasida to'lovga layoqatsizligi transchegaraviy aloqalarga ega ekanligini anglatadi. Ayniqsa, agar nochor qarzdorning mulki turli davlatlarda mavjud bo'lsa, bu unga nisbatan qo'yilgan talablarning bajarilishiga qanday ta'sir qiladi, degan savol tug'iladi. Shu bilan birga, transchegaraviy murojaatlar protsessda ishtirok etayotgan shaxslardan yoki huquqiy munosabatlardan biriga xorijiy huquqning qo'llanilishidan ham kelib chiqishi mumkin. To'lovga layoqatsizlikning transchegaraviy ta'siri qanchalik darajada e'tirof etilgan bo'lsa, bir nechta mamlakatlarda joylashgan aktivlar barcha mahalliy va xorijiy kreditorlar o'rtasida qanday adolatli taqsimlanishi yoki xalqaro miqyosda faol kompaniyani qanday qayta qurish mumkinligi haqida savol tug'iladi. Bunga, xususan, kreditorlar talablari reyestrini shakllantirish, mulkni boshqarish va undan oqilona foydalanish kiradi.

Milliy darajada, barcha O'zbekiston va Yevropa huquqiy tizimlari qarzdorning moliyaviy inqirozi holatida javobgarlikni umumiy yoki jamoaviy tartibda har tomonlama amalga oshirishni ta'minlaydigan tartiblarni nazarda tutadi. Resurslar tanqisligi holatlarida javobgarlikni eng yaxshi jamoaviy amalga oshirish va iqtisodiy ekspluatatsiyaga erishish uchun kreditorlarning shaxsiy, avtonom qondirilishi va kreditorlarga talablarni yakka tartibda majburiy ijro etishga yo'l qo'yilmaydi. Bir tomondan, maqsad shaxsiy huquqlarga intilishda makroiqtisodiyotga zarar yetkazuvchi raqobatning oldini olish bo'lsa, ikkinchi tomondan, korxonani sog'lomlashtirish qiymati tugatish qiymatidan oshib ketgan taqdirda,

kompaniyaning davom ettirishga imkoniyat bo'lishi kerak. Shuning uchun huquqiy tizimlar tugatishdan tashqari sanatsiya qilish yoki qayta tashkil etish deb ataladigan tartiblarni ham nazarda tutadi.

Xalqaro to'lovga layoqatsizlik huquqi chet el bilan bog'liq bo'lgan to'lovga layoqatsizlik masalalarida ushbu tartibga solish maqsadlarini amalga oshirish vazifasini bajaradi. Milliy protseduralarning asosiy g'oyasi kreditorlarga teng munosabatda bo'lishdir (*par conditio creditorum*). Biroq, o'ziga xos dizayn, xususan, ustuvorlik masalasi turli huquqiy tizimlarda farq qiladi.⁴⁴ Bundan tashqari kreditorlarning manfaatlari va ularning bir-biri bilan munosabatlari yagona hal qiluvchi omil emas. To'lovga qodir bo'lmagan qarzdorning manfaatlari, uchinchi shaxslarning himoyasi va keng jamoatchilik manfaatlari ham tegishli darajada hisobga olinishi kerak. Shunga ko'ra, teng muomala tamoyili har doim ham qat'iy va majburiy emas. Adolat uchun tengsiz munosabat ham zarur bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, xalqaro to'lovga layoqatsizlik huquqi kontekstida kreditorlarga teng munosabatda bo'lish nazariyasi huquqiy ziddiyatga ega: bir tomondan, u to'lovga layoqatsizlikning yagona qonunchiligini talab qilishi mumkin, ammo boshqa tomondan, maxsus sabablarga ko'ra, masalan, protsessning ayrim ishtirokchilarini himoya qilish uchun qonunning maxsus ziddiyatli talablari ko'rib chiqilishi mumkin. Shuningdek, xalqaro-huquqiy mulohazalar ham mavjud: javobgarlikni har tomonlama amalga oshirish, agar ish yuritish xorijda e'tirof etilgan bo'lsa yoki xorijiy parallel sud jarayoni bilan muvofiqlashtirish muvaffaqiyatli bo'lgan taqdirdagina mumkin. Bunga erishish uchun tegishli huquqiy tizimlar, agar kerak bo'lsa, konflikt huquqni uyg'unlashtirish institutidan foydalangan holda, qonun va moddiy huquq nuqtai nazaridan bir-biri bilan muvofiqlashtirilishi kerak. Bugungi kunda transchegaraviy to'lovga layoqatsizlikni qaysi tamoyillarga muvofiq ko'rib chiqilishi kerakligiga aniq javob berishning iloji yo'q. Kreditorlarga teng munosabatda bo'lish va bozor talablariga muvofiq to'lovga layoqatsizlikni hal qilish nazariyasiga qo'shimcha ravishda, ko'pincha transchegaraviy kontekstda milliy kreditorlar, kreditorlarning ayrim guruhlar yoki o'z iqtisodiyotini himoya qilish kabi qarama-qarshi milliy manfaatlar mavjud.

MDH va Yevropada transchegaraviy vaziyatlar uchun yagona to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi qonun yo'q. Milliy huquqiy tizimlar o'rtasidagi katta tafovutlar tufayli milliy to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi ishlarning chegaralar orqali amalga oshirilishi uchun sharoit yaratishga urinishlar qilinmoqda. Xorijiy davlatlarning suveren huquqlari milliy to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi qonunni qo'llash bo'yicha cheklovlarni belgilaydi. Bularni qanday va qaysi qoidalar bilan yengish mumkinligi, avvalambor, boshqa mamlakatlarning sud va to'lovga layoqatsizlik tizimlariga qanchalik ishonch borligiga bog'liq. *Shu sabablarga ko'ra, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro Savdo Huquqi bo'yicha Komissiyasi (UNCITRAL) UNCITRAL namunaviy qonunining qoidalarini (1997) xaqaro to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi ish yuritish, chet ellik to'lovga layoqatsizlik bo'yicha boshqaruvchilarning vakolatlari, sudlar va to'lovga layoqatsizlik bo'yicha boshqaruvchilar*

⁴⁴ International insolvency law: themes and perspectives / edited by Paul J. Omar. 2008.

o'rtasidagi hamkorlikni belgilagan. Yevropaning to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi reglamenti (EulnsVO [VO 1346/2000]) a'zo davlatlar o'rtasidagi o'zaro ishonch tamoyiliga asoslanib, bir qadam oldinga bordi va xalqaro yurisdiksiya, tan olish (chet el qarorlarini tan olish va ijro etish) va amaldagi qonunchilik uchun majburiy yagona huquqiy bazani yaratdi.⁴⁵ Ushbu yondashuv to'lovga layoqatsizligi to'g'risidagi milliy qonunlar va tartiblarning ko'lami, amalga oshirilishi va o'zaro ta'siri bo'yicha fundamental muammolarni keltirib chiqaradi. Ular xalqaro protsessual huquq masalalariga ham, xalqaro xususiy huquqning kollizion-huquqiy masalalariga ham to'xtalib o'tadilar. Ikkalasi ham xalqaro to'lovga layoqatsizlik huquqi sohasida bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir, chunki to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi qonun hujjatlarida ko'pincha bir-biridan ajratish qiyin bo'lgan protsessual va moddiy huquq komponentlari mavjud. Qarzdor yoki bir nechta bog'langan (guruh) kompaniyalarning aktivlari bo'yicha parallel milliy ish yuritish imkoniyati, shuningdek, sudlar, boshqaruvchilar va kerak bo'lganda turli mamlakatlar kreditorlari o'rtasida ish yuritish va hamkorlikni muvofiqlashtirishni talab qiladi. Transchegaraviy bankrotlikni asosan, ikkita nazariya tomonidan tartibga solish masalasi olimlar tomonidan muhokamalarga sabab bo'lmoqda.

UNIVERSALIZM NAZARIYASI

Transchegaraviy bankrotlikdagi universallik nazariyasi zamonaviy moliyaviy operatsiyalarning tobora murakkablashib borayotgan tabiati va globallashtirilgan iqtisodiyotdan kelib chiqadigan muammolarni hal qilishga qaratilgan kontseptual asosdir. U bir nechta yurisdiksiyalarda faoliyat yuritadigan kompaniyalar moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelganda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolarni tushunish va hal qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Nazariya zamonaviy biznes operatsiyalarining o'zaro bog'liqligini va barcha manfaatdor tomonlar uchun adolatli va samarali yechimni ta'minlash muhimligini tan olgan holda, transchegaraviy to'lovga layoqatsizligi haqidagi protsesslarga muvofiqlashtirilgan va uyg'unlashtirilgan yondashuv zarurligini ta'kidlaydi.

Asosan, universallik nazariyasi kompaniyaning to'lovga layoqatsizligi alohida, yurisdiksiyaga xos jarayonlar to'plami emas, balki yagona, global jarayon sifatida ko'rib chiqilishi kerakligini ta'kidlaydi. Ushbu istiqbol ko'p millatli korporatsiyalar ko'pincha turli mamlakatlarda tarqalgan aktivlari, kreditorlari va operatsiyalariga ega bo'lgan bugungi dunyoda mavjud bo'lgan munosabatlar va qaramliklarning murakkab tarmog'ini tan oladi. Kompaniya moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelganda, global kontekstni hisobga olmagan holda, uning to'lovga layoqatsizligini tarqoq tarzda hal qilish samarasizlik, kechikishlar va adolatsiz natijalarga olib kelishi mumkin.

Universalizm nazariyasining asosiy tamoyillaridan biri qarzdor mulkining universal xususiyatini tan olishdir. Bu shuni anglatadiki, nochor tashkilotning barcha aktivlari va majburiyatlari, ularning joylashgan joyidan qat'i nazar, yagona, global mulkning bir qismi sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Ushbu tamoyil turli yurisdiksiyalarda parallel va qarama-

⁴⁵ Internationales Insolvenzrecht, Walter de Gruyter, 2009. 207 seite.

qarshi harakatlarga yo'l qo'ymaslik orqali to'lovga layoqatsizlik jarayonini samarali boshqarishga yordam beradi. Bundan tashqari, u barcha manfaatdor tomonlar o'rtasida adolatli taqsimlashni ta'minlash, aktivlarni olib qo'yish va alohida kreditorlar tomonidan aktivlarni tortib olish poygasining oldini olishga qaratilgan.

Universalizm nazariyasini amalga oshirish uchun ko'pgina huquqiy tizimlar "asosiy ish yuritish" yoki "xorijiy asosiy sud jarayoni" tushunchalarini qabul qildilar. Asosiy protsess odatda qarzdor asosiy manfaatlar markaziga (COMI) ega bo'lgan yurisdiksiyada topshiriladi.⁴⁶ Bu sudlar, kreditorlar va jarayonda ishtirok etuvchi boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasida yanada samarali muvofiqlashtirish va aloqa o'rnatish imkonini beruvchi to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi ishni boshqarishni markazlashtiradi. Keyin boshqa yurisdiksiyalar izchil va global miqyosda muvofiqlashtirilgan qarorga erishish uchun asosiy jarayonni tan olishlari va ular bilan hamkorlik qilishlari mumkin.

Universalizm nazariyasi asosli nazariy asosni ta'minlasa-da, uni amalda tatbiq etish yurisdiksiyalar bo'yicha huquqiy tizimlar, madaniy me'yorlar va iqtisodiy tuzilmalardagi farqlar tufayli qiyinchiliklarga duch keladi. Transchegaraviy to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi ish yuritishni tan olish va ijro etish bo'yicha konsensusga erishish xalqaro hamkorlik va muvofiqlashtirishni talab qiladi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro savdo huquqi bo'yicha komissiyasi (UNCITRAL) va Transchegaraviy to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi namunaviy qonun kabi vositalar transchegaraviy bankrotlik holatlariga yanada yagona yondashuvni ilgari surishda muhim rol o'ynadi.

HUDUDIYLIK NAZARIYASI

Transchegaraviy bankrotlikdagi territorializm nazariyasi universalizm nazariyasidan farqli o'laroq, to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi ish yuritishda individual yurisdiksiyalar suverenitetini hurmat qilish va saqlash muhimligini ta'kidlaydigan istiqbolni taklif qiladi. Bu nazariya shuni ta'kidlaydiki, to'lovga layoqatsizlik masalalari birinchi navbatda hududiy asosda ko'rib chiqilishi kerak. Bunda har bir yurisdiksiya o'z chegaralariga kiruvchi to'lovga layoqatsiz subyekt ishlarining jihatlarini mustaqil ravishda hal qiladi. Territorializm milliy huquqiy tizimlarning avtonomligiga ishonchni aks ettiradi va transchegaraviy to'lovga layoqatsizlikka yagona global yondashuvni qo'llashga urinishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolarning oldini olishga intiladi.

Territorializm nazariyasining markazida aktivlar joylashgan yurisdiksiya qonunlari ushbu aktivlar bo'yicha to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi ishlarning hal etilishini boshqarishi kerak degan tushuncha mavjud. Ushbu tamoyil butun dunyo bo'ylab huquqiy tizimlarning xilma-xilligini tan oladi va mahalliy manfaatdor tomonlar, jumladan kreditorlar, xodimlar va mahalliy hamjamiyatning huquq va manfaatlarini himoya qilishga intiladi. Boshqacha qilib aytganda, transmilliy kompaniya moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelganda, uning to'lovga layoqatsizligini hal qilishda birinchi navbatda u faoliyat yuritayotgan har bir yurisdiksiyaning qonunlari va qoidalariga amal qilish kerak.

⁴⁶ Карелина С.А. Механизм правового регулирования отношений несостоятельности. М.: Волтерс Клувер, 2008. – С. 161.

Territorializmning asosiy jihatlaridan biri mahalliy nazorat va mahalliy manfaatlarni himoya qilishga urg'u berishdir. Tarafdorlarning ta'kidlashicha, har bir yurisdiksiyaga to'lovga layoqatsiz mulkning o'z qismini mustaqil ravishda boshqarishga ruxsat berish mahalliy kreditorlar o'rtasida aktivlarning yanada adolatli taqsimlanishiga yordam beradi.⁴⁷ Shuningdek, u har bir yurisdiksiya doirasida mavjud bo'lgan madaniy va huquqiy tamoyillarni hurmat qiladi, to'lovga layoqatsizlik bo'yicha ishlarning natijalarini shakllantirishda milliy qonunlar va qoidalarning ahamiyatini e'tirof etadi.

Territorializm nazariyasi ko'pincha "hududiy asosiy ish yuritish" tushunchasi bilan bog'liq bo'lib, unda qarzdorning operatsiyalari bilan jiddiy aloqasi bo'lgan har bir yurisdiksiya o'zining asosiy ish yuritish huquqiga ega. Qarzdorning asosiy manfaatlar markazi (COMI) yurisdiksiyasida yagona asosiy ish yuritishni belgilaydigan universalizm nazariyasidan farqli o'laroq, hududiylik turli yurisdiksiyalarda bir vaqtning o'zida bir nechta asosiy sud ishlarini qo'zg'atishga imkon beradi. Ushbu yondashuv turli mintaqalardagi kreditorlar va manfaatdor tomonlarning turli manfaatlarini qondirishga qaratilgan.

Territorializm nazariyasi alohida davlatlar suvereniteti bilan mos keladigan istiqbolni taklif qilsa-da, tanqidchilar bu samarasizlikka va yurisdiksiyalar o'rtasida qarama-qarshi qarorlar qabul qilish potentsialiga olib kelishi mumkinligini ta'kidlaydilar. Markazlashtirilgan ma'muriyatning yo'qligi to'lovga layoqatsizlik to'g'risidagi ishlarning uzluksiz muvofiqlashtirilishiga to'sqinlik qilishi, kechikishlar va xarajatlarning oshishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, yurisdiksiyalar bo'yicha natijalarning nomutanosibliigi dunyoning turli qismlarida manfaatdor tomonlarga nisbatan adolat va muomalaga oid xavotirlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, bugungi xalqaro munosabatlarning integratsiyalashuvida xalqaro kompaniyalarning to'lovga layoqatsizligi jarayonini ham tartibga solish masalasi kun tartibida turibdi. Bu bo'yicha Kreditorlarga teng munosabatda bo'lish va bozor talablariga muvofiq to'lovga layoqatsizlikni hal qilish nazariyalarini amalga oshirish mumkin. Yoki Yevropa ittifoqi kabi ishonchga asoslangan turli davlat sudlari, boshqaruvchilari va kreditorlarning birgalikda hamkorlik qilishi va bu hamkorlik natijasini barcha ishtirokchi davlatlar tomonidan tan olinishi kabi usullardan foydalanish ushbu munosabatni tartibga solishda muhim o'rin tutadi. Ammo buni har bir davlat kontekstida alohida, milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda ishlab chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "To'lovga qobiliyatsizlik to'g'risida"gi Qonuni // lex.uz
2. International insolvency law: themes and perspectives / edited by Paul J. Omar. 2008.
3. Internationales Insolvenzrecht, Walter de Gruyter, 2009. 207 seite.
4. Отахонов Ф.Х., Ибратова Ф.Б. Хўжалик судларида банкротлик ишларини кўришнинг ўзига хос хусусиятлари. Монография. – Т.: ТДЮИ нашриёти, 2013. – Б.

⁴⁷ Карелина С.А. Механизм правового регулирования отношений несостоятельности. М.: Волтерс Клувер, 2008. – С. 161.